

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Філософський факультет
Кафедра політології

Куречко Ірина Ігорівна

**Методичні рекомендації та матеріали для вивчення
навчальної дисципліни**

«ПОЛІТИЧНА ГЕОГРАФІЯ І ГЕОПОЛІТИКА»

для студентів першого року навчання спеціальності 052 «Політологія»
освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» (денна форма навчання)

Львів
2022–2023 н.р.

Затверджено на засіданні кафедри політології
Протокол № 1 від 26 серпня 2022 року

Схвалено Вченою радою філософського факультету
Протокол № 271/7 від 26 серпня 2022 року

ЗМІСТ

1. Вступ. Опис навчальної дисципліни	3
2. Мета та завдання, компетентності та результати навчальної дисципліни	4
3. Семестровий план і структура навчальної дисципліни	7
4. Основна та додаткова література навчальної дисципліни	8
5. Теми та зміст лекційних занять навчальної дисципліни	9
6. Теми та зміст семінарських/практичних занять навчальної дисципліни. Література	12
7. Завдання для самостійної роботи з навчальної дисципліни.....	15
8. Кредитно-модульна система оцінювання знань студентів.....	16
9. Розподіл балів, що присвоюється студентам.....	17
10. Контрольні питання для підсумкового контролю (екзамену).....	17

1. Вступ. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		Денна форма навчання
Кількість кредитів – 3,5	<u>Галузь знань</u> 05 «Соціальні та поведінкові науки»	Нормативна
	<u>Спеціальність</u> 052 «Політологія»	
Модулів – 2		<i>Рік підготовки:</i>
Змістових модулів – 2		1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання – немає		<i>Семестр</i>
Загальна кількість годин – 105		1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студентів – 3,5	Освітньо-кваліфікаційний рівень: перший (бакалаврський)	32 год.
		<i>Практичні, семінарські</i>
		16 год.
		<i>Лабораторні</i>
		0 год.
		<i>Самостійна робота</i>
		57 год.
		<i>Індивідуальні завдання: 0 год.</i>
<i>Вид контролю: екзамен</i>		

2. Мета та завдання, компетентності та результати навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Політична географія і геополітика» – це нормативна навчальна дисципліна для студентів першого курсу філософського факультету спеціальності 052 «Політологія». Навчальний курс розрахований на 105 годин та вивчається у першому семестрі. Дисципліна є важливим елементом у вивченні політичних явищ і процесів на різних рівнях, вона спрямована на вивчення просторово-територіального аспекта в політиці. У структурі годин курсу виокремлено такі складові: лекційні заняття – 32 год.; семінарські заняття – 16 год., самостійні завдання – 57 год.

Навчальний курс «Політична географія і геополітика» присвячений проблематиці взаємозалежності і взаємовпливу географічного розташування держави і політичних процесів, які відбуваються у її межах і навпаки. У *вступній частині* дисципліни заплановано ознайомлення студентів зі сутністю політичної географії та геополітики, їхнім об'єктом, предметом та структурою, аналіз основних методів, функцій та рівнів дослідження політичної географії та геополітики. Також у цьому блоці передбачається вивчення основних геополітичних концепцій зарубіжних та українських дослідників, а також аналіз найпопулярніших геополітичних ідеологій, течій та напрямків досліджень. У свою чергу, в *основній частині* дисципліни увагу буде приділено проблематиці формування політичної карти світу і прогнозу якісних і кількісних змін на ній. Також передбачається вивчення території, її видів і специфіки; держави як особливої політико-територіальної організації та основних форм державності; кордонів та прикордонних регіонів; міжнародних організацій, їхньої специфіки та видів, а також електоральної географії, електорального структурування та особливостей застосування різних маніпулятивних технологій, які використовуються при нарізці виборчих округів.

Курс складається з двох *змістовних модулів*, кожен з яких включає низку тем. В межах першого модуля буде розглянуто сутність політичної географії та геополітики, їхні основні функції, методи, структуру, рівні досліджень, а також проаналізовано співвідношення між політичною географією та геополітикою. Також передбачається аналіз основних етапів розвитку політичної географії, їхньої специфіки та основних рис, дослідження різних геополітичних концепцій та напрямків, які були розроблені європейськими, американськими та вітчизняними геополітиками. Перший модуль включає і тему «Політична карта світу» в межах якої досліджуються основні етапи її формування та специфіка кожного з них, а також аналізуються кількісні та якісні зміни на політичній карті світу. Другий змістовний модуль передбачає вивчення держави як основного об'єкта політико-географічного аналізу, різних форм державності, класифікацій держав світу, дослідження територій, їхніх видів та особливостей; аналіз столиць та кордонів, зокрема сутності і класифікацій столичних регіонів, специфіки проведення кордонів, їхніх функцій та підходів до вивчення. В рамках теми «Географія столиць і кордонів» буде розглянуто особливості прикордонних та транскордонних регіонів, а також аналіз транскордонної співпраці у світі. У свою чергу другий модуль також включає тему, присвячену вивченню міжнародних інтеграційних об'єднань, етапів їх становлення, функцій, а також різновидів. Завершальною темою в рамках другого модуля є проблематика електоральної географії та політичної географії України. Так, значну увагу буде приділено актуальним проблемам електорального районування, географічним факторам, які впливають на голосування, маніпуляціям під час нарізки виборчих округів тощо. Примітно те, що у запропонованому навчальному курсі студентам буде продемонстровано не лише теоретичний аспект політико-географічних досліджень, а й прикладний.

Метою вивчення нормативної дисципліни «Політична географія і геополітика» є дати студентам уявлення про суть, теоретичні підходи і концепції політичної географії та геополітики, сформувані у студентів конкретні знання політико-географічних реалій політичної карти світу, розглянути основні форми державності, їхню специфіку, проаналізувати етапи становлення системи міжнародних організацій, глобальні і

регіональні міжнародні об'єднання, а також розглянути суть електоральної географії, її особливості.

В ході розв'язання поставленої мети студенти очікувано повинні оволодіти категоріальним, термінологічним і понятійним апаратом політико-географічних та геополітичних досліджень. Наслідками вивчення курсу має стати знання про вплив географічного розташування держави на політичні процеси всередині держави та на її зовнішню політику і навпаки.

Завдання курсу:

- розуміти понятійно-категоріальний апарат дослідження політичної географії та геополітики;
- знати історію, теорію та методологію політичної географії і геополітики;
- проаналізувати основні геополітичні концепції зарубіжних та вітчизняних вчених;
- розглянути етапи формування політичної карти світу та прогнозувати кількісні та якісні зміни на ній;
- розкрити сутність держави як одного з основних об'єктів політико-географічних досліджень;
- проаналізувати основні форми державності, типології держав, а також особливості державної території, її складові частини;
- дослідити сутність лімології як одного з напрямів політичної географії, проаналізувати особливості столичного регіону, явище багатостоличності, а також причини перенесення столиць;
- розкрити специфіку найбільш впливових міжнародних організацій, проаналізувати етапи їх становлення, а також розкрити суть міжнародних неурядових організацій;
- визначити сутність електоральної географії, особливості електорального районування, електоральної структури та географічних факторів, які впливають на голосування;
- розглянути сучасне політико-географічне положення України, специфіку політико-географічної ситуації в державі та її регіонах.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Політична географія і геополітика» студент буде:

знати:

- предмет, об'єкт, структуру та функції політичної географії, її сучасну методологію;
- історію розвитку політико-географічних та геополітичних вчень;
- суть політико-географічних та геополітичних концепцій та теорій;
- особливості формування, цілі та завдання міжнародних організацій;
- основні положення електоральної географії та її особливості в країнах світу;
- географію воєнно-політичних конфліктів у різних регіонах світу.

вміти:

- застосовувати сучасну методологію аналізу політики та суспільно-політичного устрою окремих держав та регіонів світу;
- аналізувати політико-географічне положення окремої держави;
- визначати вплив різноманітних чинників на розташування державних кордонів;
- знати форми державного правління та форми державного устрою;
- орієнтуватися в міжнародному політичному житті, геополітичній ситуації, виокремлювати місце і статус України в сучасному світі;
- самостійно виявляти, оцінювати та використовувати політико-географічну номенклатуру для політичного аналізу.

Крім того, в результаті успішного проходження навчальної дисципліни «Політична географія і геополітика» студент набуде:

Загальні компетентності:

- здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Спеціальні (фахові) компетентності:

- здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності;
- здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

Програмні результати навчання після вивчення навчальної дисципліни «Політична географія і геополітика»:

- вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах;
- застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності;
- вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.

3. Семестровий план і структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
л.		п./с.	лаб.	інд.	ср.	
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1						
Тема 1. <i>Політична географія як наукова дисципліна. Геополітика</i>		2	2	-	-	3,5
Тема 2. <i>Політична карта світу: суть та етапи формування</i>		4	2	-	-	7
Тема 3. <i>Історичні аспекти розвитку геополітики. Частина 1</i>		4	2	-	-	7
Тема 4. <i>Історичні аспекти розвитку геополітики. Частина 2</i>		4	2	-	-	8
Тема 5. <i>Становлення й розвиток української політико-географічної та геополітичної думки</i>		2	-			3,5
Разом – Змістовний модуль 1		16	8			29
Змістовий модуль 2						
Тема 6-7. <i>Держава як об'єкт політико-географічного аналізу. Класифікація держав світу</i>		4	2	-	-	7
Тема 8. <i>Географія столиць і кордонів</i>		4	2	-	-	7
Тема 9-10. <i>Міжнародні інтеграційні об'єднання</i>		4	2	-	-	7
Тема 11-12. <i>Електоральна географія та політична географія України</i>		4	2	-	-	7
Разом – Змістовний модуль 2		16	8	-	-	28
РАЗОМ	105	32	16	-	-	57

4. Основна та додаткова література навчальної дисципліни

Основна література:

1. Вегеш М. Геополітика в постанях і термінах. Ужгород. Видавничий дім «Гельветика», 2020. 786 с
2. Дністрянський М. Політична географія та геополітика: Навч. Посібник. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2010. 344 с.
3. Політична географія і геополітика: Навч. посібник / Б. П. Яценко, В. І. Стафійчук, Ю. С. Брайчевський та ін. К.: Либідь, 2007. 255 с.
4. Flint C., Taylor P. Political Geography: World Economy, Nation-State and Locality. Essex: Pearson Education Limited, 2021. 358 p.
5. Jones M., Jones R., Woods M. An Introduction to Political Geography. Space, Place and Politics. Routledge, 2014. 276 p.

Додаткова література:

1. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії / переклад з англ. Тарас Цимбал і Роман Корнута. К.: Наш формат, 2019. 608 с.
2. Шамрай В. Передумови виникнення та розвитку міжнародних організацій. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Юридичні науки*. 2013. Вип.4(98). С. 46–48
3. Agnew J., Mitchell K., Toal G. A Companion to Political Geography. Blackwell Publishing, 2003. 494 p.
4. Agnew J., Muscarà L. Making Political Geography. Rowman & Littlefield Publishers, 2012. 296 p.
5. Ankar D. Microstate Democracy: Majority or Consensus; Diff usion or Problem-Solving? // *Democratization*. 2008. Vol. 15. No. 1. P. 67–85.
6. Gallaher C., Dahlman T. C., Gilmartin M. Key Concepts in Political Geography. SAGE Publications Ltd, 2009. 392 p.
7. Geldenhuys D. Contested States in World Politics. London: Palgrave Macmillan, 2009. 295 p.
8. Jessop B. The State. Past, Present and Future. Cambridge: Polity, 2016. 303 p
9. O'Tuathail G. Understanding Critical Geopolitics: Geopolitics and Risk Society // *Journal of Strategic Studies*. 1999. No 2/3. P. 107–124.
10. Prescott J. R. V. Political Frontiers and Boundaries. L.: Routledge, 1987. 332 p.
11. Terlouw, K. Political Geography of Cities and Regions. 1st Edition. London. 2022. 188 p.

Інтернет-джерела:

1. Бжезінський З. Велика шахівниця [Електронний ресурс] / З. Бжезінський. – Режим доступу до ресурсу: <http://dontsov-nic.com.ua/wp-content/uploads/2016/03/Bjezinski.Velyka-shahivnytsia.pdf>
2. Дністрянський М. Праці С. Рудницького і Ю. Липи в контексті Європейської політико-географічної думки [Електронний ресурс] / М. Дністрянський // Режим доступу до ресурсу: <http://ukr-tur.narod.ru/istoukrgeo/allpubl/antropos/prazirudilyp1.htm>
3. Долгов О. Територія держави як чинник політичних відносин // Режим доступу до ресурсу: <http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/2308/1/100-38.pdf>
4. Долматов І. Методологія дослідження процесів формування та еволюції кордонів. *Митна справа*. 2011. №1 (73). С. 43-48. Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ms/2011_1/11043048.pdf

5. Сліпець О. Теорія «зіткнення цивілізацій» та сучасні глобальні проблеми [Електронний ресурс] / О. Сліпець // Режим доступу до ресурсу: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/17859/1/113-Slipets.pdf>

5. Теми та зміст лекційних занять навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Тема 1. Політична географія як наукова дисципліна. Геополітика

Політична географія: суть, особливості, підходи до трактування. Об'єкт та предмет політичної географії. Рівні досліджень у політичній географії. Основні методи політичної географії. Структура політичної географії. Міжпредметні зв'язки політичної географії. Основні функції політичної географії. Роль політичної географії в пізнанні світу. Геополітика: об'єкт, предмет, функції. Співвідношення геополітики й політичної географії.

Основні поняття: політична географія, геополітика, територіально-політичні системи, геопростір, держава, моделювання, картографічний метод, статистичний метод, політична лімологія.

Тема 2. Політична карта світу: суть та етапи формування

Поняття про політичну карту світу, її основні елементи та властивості. Етапи формування політичної карти світу та їх характеристика. Особливості формування політичної карти світу в різних регіонах (Європа, Азія, Африка, Америка, Австралія). Прогноз змін на сучасній політичній карті світу.

Основні поняття: країна, держава, полікомпонентність, емерджентність, цілісність, колоніальні імперії, акреція, цесія, об'єднання, розпад, незалежність, приєднання, війни, територіальні придбання.

Тема 3. Історичні аспекти розвитку геополітики. Частина 1

Основні етапи розвитку політичної географії та геополітичних учень. Політико-географічні погляди Ф. Ратцеля. Політико-географічні аспекти теорії Р. Челлена. Праця «Середня Європа» Ф. Науманна. «Геополітика» К. Хаусхофера. Політико-географічні ідеї Р. Хартшорна. Концепція «номосу» К. Шмітта. «Географія людини» у працях П. Відаль де ла Блаша.

Основні поняття: географічний детермінізм, держава, простір, морфополітика, війна, сила, центри панування, планетарні держави, функціональна теорія держави, номос, однорідність народу, POSSIBILITY, цивілізації.

Тема 4. Історичні аспекти розвитку геополітики. Частина 2

Витоки і основні ідеї концепції атлантизму і неоатлантизму. Геополітичні погляди Н. Спайкмена. Політико-географічні ідеї Х. Маккіндера. Теорія «морської могутності» А. Мехена. Теорія «мондіалізму». Геополітичні погляди Ф.Фукуями. Цивілізаційний аспект геополітичних відносин у дослідженнях С. Хантінгтона. Концепція американського експансіонізму З. Бжезінського.

Основні поняття: концепція «морської сили», однополярний світовий порядок, могутність держави, принцип «анаконди», Рімленд, Хартленд, мондіалізм, «кінець історії», ринок і демократія, експансіонізм, інтеграція, зіткнення цивілізацій, культура, ідеологія.

Тема 5. Становлення й розвиток української політико-географічної та геополітичної думки

Геополітичні погляди М. Драгоманова. Ідея Балтійсько-понтійської федерації С. Рудницького. Чорноморська геополітична доктрина Ю. Липи. Еволюція геополітичних поглядів М. Грушевського. В. Липинський і його геополітичні ідеї.

Основні поняття: національне самовизначення, незалежність, автономія, геополітична ідентичність, близькосхідний аспект, Балтійсько-понтійська федерація, політичний союз, чорноморський вектор.

Змістовий модуль 2

Тема 6-7. Держава як об'єкт політико-географічного аналізу. Класифікація держав світу

Поняття території, її різновиди. Особливості державної території, її складові елементи. Залежні країни, їхні типи. Політико-географічна суть держави, її ознаки та функції. Причини виникнення держави. Форми державності. Типологія держав світу.

Основні поняття: акваторія, анклав, екслав, колонія, протекторат, домініон, заморський департамент, суверенітет, територія, населення, влада, вождества, місто-держава, квазидержави, протодержави, держави, що не відбулися, держави-юрисдикції, уряди у вигнанні, багатонаціональні держави, нації без державності.

Тема 8. Географія столиць і кордонів

Суть, значення, класифікація столиць. Багатостоличність та особливості перенесення столиць. Лімологія – наука про кордони. Поняття “державний кордон”. Підходи до вивчення кордонів: історико-картографічний, класифікаційний, функціональний, географо-політологічний. Класифікація державних кордонів. Функції державних кордонів. Міжнародно-правовий режим державних кордонів. Прикордонні та транскордонні регіони. Транскордонна співпраця у світі.

Основні поняття: столиця, кодон, багатостоличність, делімітація, демаркація, редемаркація, антецедентні та субсеквентні кордони, прикордонні регіони, транскордонна співпраця, орографічний кордон.

Тема 9-10. Міжнародні інтеграційні об'єднання

Суть, етапи становлення та функції міжнародних організацій. Класифікація міжнародних організацій. Універсальні міжнародні організації та їх характеристика. Регіональні організації та їх характеристика. Особливості міжнародних неурядових організацій.

Основні поняття: глобальні організації, інтеграція, регіональні організації, ООН, міжнародні неурядові організації, міжрегіональні та субрегіональні організації, ЄС, НАТО, ОБСЄ.

Тема 11-12. Електоральна географія та політична географія України

Електоральна географія: суть, напрями та методи досліджень. Електоральне районування, електоральний простір. Політико-географічне положення України. Формування державної території й кордонів України. Основні риси географічного потенціалу сучасної державної території України. Географія політичної боротьби в Україні.

Основні поняття: географія представництва, джеррімендерінг, електоральна структура, електоральна поведінка, електоральне районування України, виборчі системи, абсентеїзм.

6. Теми та зміст семінарських/практичних занять навчальної дисципліни. Література

Змістовий модуль 1

Тема 1. Політична географія як наукова дисципліна. Геополітика (2 год.)

1. Політична географія: суть, особливості, підходи до трактування.
2. Об'єкт та предмет політичної географії.
3. Рівні досліджень у політичній географії.
4. Основні методи політичної географії.
5. Структура політичної географії. Міжпредметні зв'язки політичної географії.
6. Основні функції політичної географії. Роль політичної географії в пізнанні світу.
7. Геополітика: об'єкт, предмет, функції. Співвідношення геополітики й політичної географії.

Основні поняття: політична географія, геополітика, територіально-політичні системи, геопростір, держава, моделювання, картографічний метод, статистичний метод, політична лімологія.

Література:

1. Дністрянський М. Політична географія та геополітика: Навч. Посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 344 с.
2. Політична географія і геополітика: Навч. посібник / Б. П. Яценко, В. І. Стафійчук, Ю. С. Брайчевський та ін. К.: Либідь, 2007. 255 с.
3. Flint C., Taylor P. Political Geography: World Economy, Nation-State and Locality. Essex: Pearson Education Limited, 2021. 358 p.

Тема 2. Політична карта світу: суть та етапи формування (2 год.)

1. Поняття про політичну карту світу, її основні елементи та властивості.
2. Етапи формування політичної карти світу та їх характеристика.
3. Особливості формування політичної карти світу в різних регіонах (Європа, Азія, Африка, Америка, Австралія).
4. Прогноз змін на сучасній політичній карті світу.

Основні поняття: країна, держава, полікомпонентність, емерджентність, цілісність, колоніальні імперії, акреція, цесія, об'єднання, розпад, незалежність, приєднання, війни, територіальні придбання.

Література:

1. Дністрянський М. Політична географія та геополітика: Навч. Посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 344 с.
2. Політична географія і геополітика: Навч. посібник / Б. П. Яценко, В. І. Стафійчук, Ю. С. Брайчевський та ін. К.: Либідь, 2007. 255 с.
3. Agnew J., Mitchell K., Toal G. A Companion to Political Geography. Blackwell Publishing, 2003. 494 p.
4. Jones M., Jones R., Woods M. An Introduction to Political Geography. Space, Place and Politics. Routledge, 2014. 276 p.

Тема 3. Історичні аспекти розвитку геополітики. Частина 1 (2 год.)

1. Основні етапи розвитку політичної географії та геополітичних учень.
2. Політико-географічні погляди Ф. Ратцеля.
3. Політико-географічні аспекти теорії Р. Челлена.

4. Праця «Середня Європа» Ф. Науманна.
5. «Геополітика» К. Хаусхофера.
6. Політико-географічні ідеї Р. Хартшорна.
7. Концепція «номосу» К. Шмітта.
8. «Географія людини» у працях П. Відаль де ла Блаша.

Основні поняття: географічний детермінізм, держава, простір, морфополітика, війна, сила, центри панування, планетарні держави, функціональна теорія держави, номос, однорідність народу, посибілізм, цивілізації.

Література:

1. Вегеш М. Геополітика в постатях і термінах. Ужгород. Видавничий дім «Гельветика», 2020. 786 с
2. Agnew J., Muscarà L. Making Political Geography. Rowman & Littlefield Publishers, 2012. 296 p.
3. Flint C., Taylor P. Political Geography: World Economy, Nation-State and Locality. Essex: Pearson Education Limited, 2021. 358 p.

Тема 4-5. Історичні аспекти розвитку геополітики. Частина 2. Становлення й розвиток української політико-географічної та геополітичної думки (2 год.)

1. Геополітичні погляди Н. Спайкмена.
2. Політико-географічні ідеї Х. Маккіндера.
3. Теорія “морської могутності” А. Мехена.
4. Теорія «мондіалізму». Геополітичні погляди Ф.Фукуями.
5. Витоки і основні ідеї концепції атлантизму і неоатлантизму.
6. Цивілізаційний аспект геополітичних відносин у дослідженнях С. Хантінгтона.
7. Концепція американського експансіонізму З. Бжезінського.
8. Становлення й розвиток української політико-географічної та геополітичної думки (М. Драгоманов, С. Рудницький, М. Грушевський, В. Липинський, Ю. Липа).

Основні поняття: концепція «морської сили», однополярний світовий порядок, могутність держави, принцип «анаконди», Рімленд, Хартленд, мондіалізм, «кінець історії», ринок і демократія, експансіонізм, інтеграція, зіткнення цивілізацій, культура, ідеологія, національне самовизначення, незалежність, автономія, геополітична ідентичність, близькосхідний аспект, Балтійсько-понтійська федерація, політичний союз, чорноморський вектор.

Література:

1. Бжезінський З. Велика шахівниця [Електронний ресурс] / З. Бжезінський. – Режим доступу до ресурсу: <http://dontsov-nic.com.ua/wp-content/uploads/2016/03/Bjezinski.Velyka-shahivnytsia.pdf>
2. Вегеш М. Геополітика в постатях і термінах. Ужгород. Видавничий дім «Гельветика», 2020. 786 с
3. Дністрянський М. Політична географія та геополітика: Навч. Посібник. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2010. 344 с.
4. Дністрянський М. Праці С. Рудницького і Ю. Липи в контексті Європейської політико-географічної думки [Електронний ресурс] / М. Дністрянський // Режим доступу до ресурсу: <http://ukr-tur.narod.ru/istoukrgeo/allpubl/antropos/prazirudilyp1.htm>
5. Сліпець О. Теорія «зіткнення цивілізацій» та сучасні глобальні проблеми [Електронний ресурс] / О. Сліпець // Режим доступу до ресурсу: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/17859/1/113-Slipets.pdf>

6. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії / переклад з англ. Тарас Цимбал і Роман Корнута. К.: Наш формат, 2019. 608 с.

Змістовий модуль 2

Тема 6-7. Держава як об'єкт політико-географічного аналізу. Класифікація держав світу (2 год.)

1. Поняття території, її різновиди.
2. Особливості державної території, її складові елементи.
3. Залежні країни, їхні типи.
4. Політико-географічна суть держави, її ознаки та функції. Причини виникнення держави.
5. Форми державності.
6. Типологія держав світу.

Основні поняття: акваторія, анклав, ексclave, колонія, протекторат, домініон, заморський департамент, суверенітет, територія, населення, влада, вождества, місто-держава, квазідержави, протодержави, держави, що не відбулися, держави-юрисдикції, уряди у вигнанні, багатонаціональні держави, нації без державності.

Література:

1. Долгов О. Територія держави як чинник політичних відносин // Доступне на: <http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/2308/1/100-38.pdf>
2. Пікуля Т. Сучасні підходи до класифікації держав світу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. №2. С. 183-199.
3. Jessop B. The State. Past, Present and Future. Cambridge: Polity, 2016. 303 p
4. Terlouw, K. Political Geography of Cities and Regions. 1st Edition. London. 2022. 188 p.

Тема 8. Географія столиць і кордонів (2 год.)

1. Суть, значення, класифікація столиць.
2. Багатостоличність та особливості перенесення столиць.
3. Лімологія – наука про кордони. Поняття “державний кордон”.
4. Підходи до вивчення кордонів: історико-картографічний, класифікаційний, функціональний, географо-політологічний.
5. Класифікація державних кордонів. Функції державних кордонів.
6. Прикордонні та транскордонні регіони. Транскордонна співпраця у світі.

Основні поняття: столиця, кодон, багатостоличність, делімітація, демаркація, редемаркація, антецедентні та субсеквентні кордони, прикордонні регіони, транскордонна співпраця, орографічний кордон.

Література:

1. Верменич Я. Історична лімологія: проблеми концептуалізації // Доступне на: http://history.org.ua/JournALL/regions/region_2011_5/3.pdf
2. Долматов І. Методологія дослідження процесів формування та еволюції кордонів. *Митна справа*. 2011. №1 (73). С. 43-48. Доступне на: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ms/2011_1/11043048.pdf
3. Коцан Р. І. Розвиток теоретичних засад дослідження державних кордонів. *Грані*. 2018. № 6. С. 66–77.
4. Prescott J. R. V. Political Frontiers and Boundaries. L.: Routledge, 1987. 332 p.

Тема 9-10. Міжнародні інтеграційні об'єднання (2 год.)

1. Суть, етапи становлення та функції міжнародних організацій.
2. Класифікація міжнародних організацій.
3. Універсальні міжнародні організації та їх характеристика.
4. Регіональні організації та їх характеристика.
5. Особливості міжнародних неурядових організацій.

Основні поняття: глобальні організації, інтеграція, регіональні організації, ООН, міжнародні неурядові організації, міжрегіональні та субрегіональні організації, ЄС, НАТО, ОБСЄ.

Література:

1. Політична географія і геополітика: Навч. посібник / Б. П. Яценко, В. І. Стафійчук, Ю. С. Брайчевський та ін. К.: Либідь, 2007. 255 с.
2. Шамрай В. Передумови виникнення та розвитку міжнародних організацій. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Юридичні науки.* 2013. Вип.4(98). С. 46–48
3. Gallaher C., Dahlman T. C., Gilmartin M. *Key Concepts in Political Geography.* SAGE Publications Ltd, 2009. 392 p.

Тема 11-12. Електоральна географія та політична географія України (2 год.)

1. Електоральна географія: суть, напрями та методи досліджень.
2. Електоральне районування, електоральний простір.
3. Політико-географічне положення України. Формування державної території й кордонів України.
4. Основні риси географічного потенціалу сучасної державної території України.
5. Географія політичної боротьби в Україні.

Основні поняття: географія представництва, джеррімендерінг, електоральна структура, електоральна поведінка, електоральне районування України, виборчі системи, абсентеїзм.

Література:

1. Agnew J., Mitchell K., Toal G. *A Companion to Political Geography.* Blackwell Publishing, 2003. 494 p.
2. Geldenhuys D. *Contested States in World Politics.* London: Palgrave Macmillan, 2009. 295 p.
3. O'Tuathail G. *Understanding Critical Geopolitics: Geopolitics and Risk Society // Journal of Strategic Studies.* 1999. No 2/3. P. 107–124.

7. Завдання для самостійної роботи з навчальної дисципліни

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Політична географія як наукова дисципліна. Геополітика	3,5
2	Тема 2. Політична карта світу: суть та етапи формування	7
3	Тема 3. Історичні аспекти розвитку геополітики. Частина 1	7
4	Тема 4. Історичні аспекти розвитку геополітики. Частина 2	8
5	Тема 5. Становлення й розвиток української політико-географічної та геополітичної думки	3,5
6	Тема 6-7. Держава як об'єкт політико-географічного аналізу. Класифікація держав світу	7
7	Тема 8. Географія столиць і кордонів	7
8	Тема 9-10. Міжнародні інтеграційні об'єднання	7
9	Тема 11-12. Електоральна географія та політична географія України	7
Разом		57

8. Кредитно-модульна система оцінювання знань студентів

Навчальний процес здійснюється за традиційною технологією: лекції, практичні (семінарські) заняття, самостійна робота. Також передбачено колаборативне навчання (форми – групові проекти, спільні розробки, групові розрахункові роботи, навчальні спільноти, тьюторство і т.д.), проектно-орієнтоване навчання, дискусії, аналіз статистичних баз даних.

На лекційних заняттях використовуються головно: словесні методи (розповідь, бесіда, пояснення, лекція, діалог); наочні і практичні методи (ілюстрація, демонстрація, а також презентація); метод синтезу, аналізу, індукції, дедукції тощо. На семінарських заняттях використовуються: дискусія, проблемно-пошуковий, інтерактивний методи тощо. У рамках самостійної роботи застосовуються дослідницькі методи.

Оцінка знань, умінь і практичних навиків студентів з курсу «Політична географія і геополітика» здійснюється за 100-бальною шкалою.

Бали нараховуються за наступним співвідношенням:

- практичні/самостійні тощо – 30% семестрової оцінки (максимальна кількість балів – 30);
- контрольні заміри (модулі) – 20% семестрової оцінки (максимальна кількість балів – 20);
- екзамен – 50% семестрової оцінки (максимальна кількість балів – 50).

Поточний контроль знань студентів проводять за трьома складовими:

- контроль систематичності та активності роботи студентів впродовж семестру;
- контроль за виконанням модульних завдань/контрольних замірів;
- контроль за виконанням завдань самостійного опрацювання.

При контролі систематичності й активності роботи студентів оцінці підлягають:

- самостійна робота студентів;
- відвідування й активність на семінарських заняттях;
- рівень засвоєння знань програмного матеріалу.

Поточний контроль успішності здійснюється за п'ятибальною шкалою: "5" – відмінно", "4" – добре, "3" – задовільно, "2" – доповнення, "1" – коментарі (участь у дискусії). Письмові роботи до окремих тем – 3 бали. Контроль знань за результатами вивчення змістовних модулів оцінюється в 20 балів (по 10 б. за кожний змістовний модуль). Форма підсумкового контролю – екзамен в усній формі в кінці семестру. Мінімальна кількість балів для допуску студентів до екзамену становить 26 балів. Якщо студент(-ка) отримує 25 балів і менше, він(вона) екзамен складає по талону № 2.

Максимальна кількість балів при оцінюванні знань студентів із дисципліни, котра завершується екзаменом, становить за поточну успішність 50 балів. На іспиті студент теж може отримати 50 балів.

Поточний контроль та самостійна робота						Сума	Екзамен
Змістовий модуль 1, 2						50	50
1	2	3	4	5	6		

1, 2 ... 6 – теми семінарських занять у рамках змістовного модуля.

При оформленні документів за екзаменаційну сесію використовується таблиця відповідності оцінювання знань студентів за різними системами.

9. Розподіл балів, що присвоюється студентам

Шкала оцінювання: вузу, національна та ECTS

Національна шкала	Рейтингова шкала	Шкала ECTS	Пояснення
5 (відмінно)	90-100	A	Відмінно
4 (добре)	81-89	B	Дуже добре
	71-80	C	Добре
3 (задовільно)	61-70	D	Задовільно
	51-60	E	Достатньо
2 (незадовільно)	25-50	FX	Незадовільно
	0-24	F	Незадовільно без права перездачі

10. Контрольні питання для підсумкового контролю (екзамену)

1. Політична географія: суть, особливості, підходи до трактування.
2. Об'єкт та предмет політичної географії.
3. Рівні та напрями досліджень у політичній географії.
4. Основні методи політичної географії.
5. Структура політичної географії. Міжпредметні зв'язки політичної географії.
6. Основні функції політичної географії. Роль політичної географії в пізнанні світу.
7. Геополітика: об'єкт, предмет, функції. Співвідношення геополітики й політичної географії.
8. Етапи розвитку політичної географії і геополітики: характеристика і особливості.
9. Політико-географічні погляди Ф. Ратцеля.
10. Політико-географічні аспекти теорії Р. Челлена.
11. Праця «Середня Європа» Ф. Науманна.
12. «Геополітика» К. Хаусхофера.
13. Політико-географічні ідеї Х. Маккіндера.
14. Теорія «морської могутності» А. Мехена.
15. Геополітичні погляди Н. Спайкмена.
16. Політико-географічні ідеї Р. Хартшорна.
17. Концепція «номосу» К. Шмітта.
18. «Географія людини» у працях П. Відаль де ла Блаша.
19. Теорія «мондіалізму». Геополітичні погляди Ф.Фукуями.
20. Витоки і основні ідеї концепції атлантизму.
21. Цивілізаційний аспект геополітичних відносин у дослідженнях С. Хантінгтона.
22. Концепція американського експансіонізму З. Бжезінського.
23. Становлення й розвиток української політико-географічної та геополітичної думки (М. Драгоманов, С. Рудницький, М. Грушевський, В. Липинський, Ю. Липа).
24. Поняття про політичну карту світу, вузьке і широке трактування.
25. Підходи до трактування суті поняття «політична карта світу».
26. Властивості політичної карти світу (полікомпонентність, структурність, цілісність, емерджентність тощо)
27. Періоди формування політичної карти світу і їх особливості.
28. Імперії, періоди їх існування.
29. Типи імперій.
30. Кількісні і якісні зміни на політичній карті світу (акреція, цесія тощо).
31. Території, види територій.

32. Залежні території: колонії, заморські території, протекторати, підопічні території, домініони, васалітети, мандатні території, кондомініуми.
33. Державна територія, її складові частини.
34. Причини (концепції) виникнення держави.
35. Ознаки та функції держави.
36. Анклави та ексклави.
37. Суверенні, частково визнані та невизнані держави.
38. Вождества та архаїчні держави.
39. Національні та паннаціональні держави.
40. Міста-держави, їх особливості.
41. Багатонаціональні держави, моделі регулювання відносин в багатонаціональних державах.
42. Розділені нації та нації без державності.
43. Держави-юрисдикції та повстанські держави.
44. Держави, що не відбулися та уряди у вигнанні.
45. Протодержави та квазідержави.
46. Класифікації та типології країн світу (за площею, політичним статусом, географічним положенням, формою, чисельністю населення, рівнем економічного розвитку, релігійною приналежністю, особливостями етнонаціональної структури населення тощо).
47. Регіональний підхід у типології держав світу.
48. Форма держави: державне правління, державний устрій
49. Столиця як політичний центр держави: функції, типи.
50. Гіпертрофія і гіпотрофія столиць.
51. Багатостоличність, особливості перенесення столиць.
52. Лімологія – наука про кордони. Поняття “державного кордону”, етапи встановлення.
53. Делімітація і демаркація. Причини редемаркації.
54. Підходи до вивчення кордонів.
55. Класифікація кордонів.
56. Функції державних кордонів, їх співвідношення.
57. Прикордонні та транскордонні регіони.
58. Інтеграційні об’єднання. Типи інтеграції.
59. Зони безвізового режиму.
60. Зони вільної торгівлі.
61. Поняття міжнародної організації, етапи становлення.
62. Універсальні (всесвітні) міжнародні організації.
63. Регіональні об’єднання на політичній карті світу, їх типи. Умови і причини регіональної інтеграції.
64. Спеціалізовані (“галузеві”) міжнародні організації.
65. Організація Об’єднаних Націй.
66. Спеціалізовані установи ООН
67. Європейська інтеграція: основні інтеграційні об’єднання.
68. Структурні елементи ЄС
69. Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ).
70. Організація Північноатлантичного договору (НАТО).

71. Міжнародні організації, що об'єднують держави Південної Америки.
72. Основні етапи й шляхи створення міжнародних організацій.
73. НАФТА і АСЕАН, АТЕС.
74. САДК, ЕКОВАС
75. Міжнародні неурядові організації
76. Електоральна географія, сутність, предмет та об'єкт дослідження.
77. Головні завдання та напрями досліджень електоральної географії.
78. Електоральна структура.
79. Географічні фактори голосувань.
80. Географія представництва.
81. Електоральна поведінка.
82. Типи виборчих систем, їх переваги та недоліки.
83. Джеррімендерінг, особливості застосування
84. Електоральний простір: поняття, сутність, структура
85. Політико-географічне районування та електоральна структура України.